

Käännöstekstitysten laatusuositukset

Johdanto

Tässä asiakirjassa esitellään suomalaisen käännöstekstityksen laatusuositukset. Ne perustuvat av-käännösalan käytänteisiin, ja ne on laadittu yhteistyössä kääntäjien, käännöstoimistojen, tv-kanavien, suoratoistopalveluiden ja Kotimaisten kielten keskuksen edustajien kanssa.

Nämä suositukset koskevat televisiossa, suoratoistopalveluissa ja tallenteilla käytettäviä av-teoksia. Ohjeita voi suurelta osin soveltaa myös elokuvateatteritekstityksiin. Sen sijaan ohjeet eivät koske ohjelmatekstityksiä.

Tässä asiakirjassa annetaan suositukset suomenkielisistä tekstityskäytänteistä. Suomessa käytettäville ruotsinkielisille tekstityksille on oma vastaava asiakirja. Esimerkeissä lähtökielenä on käytetty englantia, jotta esimerkit olisivat ymmärrettäviä mahdollisimman monille.

Suositukset on laadittu niin sanotun ykköskääntämisen näkökulmasta, mutta niitä tulee noudattaa soveltuvin osin myös kakkoskääntämisessä.

Asiakirjan rakenteessa on hyödynnetty Pedersenin (2017) FAR-mallia, joka on kehitetty käännöstekstitysten laadun arviointiin. Asiakirjassa käytetään alan ammattisanastoa, jonka keskeisiä käsitteitä on avattu lopun sanastossa. Sanastosta löytyvät käsitteet on tekstissä alleviivattu aina, kun käsitettä käytetään luvussa ensimmäisen kerran.

Tekstityskäytänteet juontuvat käännettävän tekstin eli lähtötekstin audiovisuaalisuudesta sekä sen vastaanottamisen ehdoista. Lisäksi käytänteitä ohjaavat kohdekieli ja -kulttuuri. Tekstityskäytänteisiin vaikuttaa luonnollisesti myös se, että kohdetekstin on toimittava tekstitettyinä av-teoksena. Niinpä asiakirjan käytänteet esitetään vahvoina suosituksina, joiden noudattaminen edellyttää kääntäjältä kuitenkin aina tapauskohtaista harkintaa.

Laatusuositusten tarkoitus on

- palvella kaikkia av-tekstitysten tuottamiseen osallistuvia ja niitä hyödyntäviä osapuolia, loppujen lopuksi myös katsojia
- luoda yhdenmukaiset tekstityskäytänteet
- toimia ohjenuorana kääntäjille
- toimia laadun merkinä käännösten tilaajille ja teettäjille
- vakiinnuttaa alan sanastoa.

Käännöstekstitys

Käännöstekstitys koostuu kertalukemalla ymmärrettävistä, yksi- tai kaksirivisistä repliikeistä eli tekstikatkelmista, jotka näkyvät ruudulla yleensä muutaman sekunnin kerrallaan.

Käännöstekstitys palvelee ensisijaisesti katsojia, jotka eivät ymmärrä av-teoksen lähtökieltä tai ymmärtävät sitä heikosti. Tekstityksen tehtävänä on auttaa katsojaa seuraamaan teosta ja eläytymään siihen teoksen lajityypin edellyttämällä tavalla.

Käännöstekstityksessä tulee ottaa huomioon sekä teoksen tekijöiden tarkoitusperät että kohdeyleisö. Kulloinkin tekstitettävä viesti tulee tulkita av-teoksen kokonaisuuden kautta, jossa viesti määrittyy kuvan, kielen ja äänien yhteispelinä. Viesti tulee välittää siten, että se sopii av-teoksen sisältöön, tyyliin ja rytmiin.

Sisällys

Johdanto	1
Käännöstekstitys.....	1
1 Kielellinen hyväksyttävyyys	3
1.1 Kielioppi ja oikeinkirjoitus	3
1.2 Luontevuus	3
2 Luettavuus ja miellettavyyys	3
2.1 Jaottelu	3
2.1.1 Rivijako repliikin sisällä	4
2.1.2 Virkkeen jaottelu useampaan repliikkiin	5
2.2 Ajastus	6
2.2.1 Repliikkien kesto	6
2.2.2 Lukunopeus	7
2.2.3 Kuvaleikkaukset	7
2.3 Kirjoitustekniset käytänteet	7
2.3.1 Virkkeen jatkuminen ja puhujan vaihtuminen	8
2.3.2 Asettelu ja ulkonäkö	9
2.3.3 Tekstitykselle ominainen välimerkkien käyttö	12
3 Ilmaisun käytänteet	15
3.1 Sidoksisuus.....	15
3.1.1 Koherenssi	16
3.1.2 Koheesio	16
3.1.3 Teema ja reema	17
3.1.4 Painotus	18
3.1.5 Toistot.....	18
3.2 Kotouttaminen	19
3.3 Puhekieli, slangit ja murteet	20
3.4 Kirosanat.....	21
3.5 Vieras kieli ja vieraan kielen murteet	21
3.6 Laulut ja runot	22
3.7 Kirjeet ja viestit	23
3.8 Lyhenteet.....	23
3.9 Kellonajat.....	24
3.10 Luvut ja mittayksiköt	24
3.11 Krediittirepliikki	25

1 Kielellinen hyväksyttävyyys

Kielellisesti hyväksyttävällä tarkoitetaan tässä sellaista ilmaisua, jota tavallisen kielenkäyttäjän voi olettaa pitävän kohdekielille ominaisena. Av-tekstityksen tulee siten olla kulloiseenkin tilanteeseen mahdollisimman sopivaa. Hyvä lähtökohta on noudattaa yleiskielen suositusten mukaista virheetöntä kieltä, josta voidaan tarvittaessa poiketa viitteellisin keinoin (ks. kohta 3 Ilmaisun käytänteet). Virheettömyys ja ilmaisun luontevuus tukevat katselukokemusta. Hyvänä tukena tässä toimivat esimerkiksi Kielitoimiston ohjepankki ja Kielitoimiston sanakirja.

1.1 Kielioppi ja oikeinkirjoitus

Av-tekstitys noudattaa suomen yleiskielen kielioppi- ja oikeinkirjoitussääntöjä lauserakenteita myöten. Säännöistä poiketaan vain perustelluista syistä, esimerkiksi tyylin vuoksi.

1.2 Luontevuus

Av-käännöksessä tulee käyttää luontevaa, ymmärrettävää ja idiomaattista suomen kieltä, joka sopii alkuteoksen tyyliin ja asiayhteyteen.

Luontevuus kärsii eritoten interferenssistä eli vieraan kielen vaikutuksesta. Tekstityksen tulee seurata suomen kielelle luontevia lause- ja virkerakenteita, aikamuotoja ja pronomien käyttöä. Lähtökieltä ei käännetä sananmukaisesti, vaan käytetään kohdekielille tyypillisiä ilmaisuja kulloisenkin viestintätarkoituksen ja tyylin mukaisesti. Poikkeuksena ovat av-teokset ja tilanteet, joissa on tarkoitus kiinnittää katsojan huomio juuri siihen, miten jokin asia ilmaistaan lähtökulttuurissa.

ESIM. He had problems with digestion.

NÄIN

Hänellä oli
ruoansulatusongelmia.

EI NÄIN

Hänellä oli ongelmia
ruoansulatuksen kanssa.

2 Luettavuus ja miellettävyys

Käännöstekstityksen tulee olla helposti luettavaa ja hahmotettavaa. Katsojan pitää voida mieltää tekstin ajatus kertalukemalla, osana av-teoksen rytmiä. Siten tekstitys tukee kokonaisvaltaista katselukokemusta.

Tekstin luettavuuteen ja miellettävyteen vaikuttavia keskeisiä tekijöitä ovat tekstin jaottelu repliikeiksi, ajastus sekä kirjoitustekniset käytänteet. Kun tekstitykset noudattavat yleisesti käytettyjä merkintätapoja, katsojan on helpompi keskittyä seuraamaan av-teosta kokonaisuutena.

2.1 Jaottelu

Tekstityksen jaottelu viittaa sekä repliikin sisäiseen että repliikkien väliseen jaotteluun. Jaottelun tulee tukea tekstityksen luettavuutta kohdekielen ehdoilla. Jaottelua ohjaavat käytettävissä oleva aika, repliikin tarkoitus, aiheiden esittely ja kehittäminen, henkilöiden keskinäinen vuorovaikutus sekä kuvakieli (eritoten kuvaileikkaukset). Yhteen repliikkiin sisällytetään siten tarkoitukseltaan, aiheeltaan ja rakenteeltaan

yhteenkuuluvia asioita. Repliikin nopeaa hahmottamista tukee lisäksi se, ettei siihen panna enempää kuin kaksi virkettä tai korkeintaan kahden puhujan vuorosanat.

2.1.1 Rivijako repliikin sisällä

Repliikissä on yksi tai kaksi riviä. Jos repliikissä on vain yksi puhuja ja käänös mahtuu yhdelle riville, käytetään yksirivistä repliikkiä. Yksiriviseen ilmaisuun pyrkiminen ei ole kuitenkaan sinänsä ihanne, vaan tärkeintä on viestiä parhaiten palveleva ilmaisu (ks. myös kohta 3 Ilmaisun käytänteet).

Kaksirivisen repliikin sisällä teksti jaetaan riveille siten, että yhteen kuuluvat sanat (verbin osat, substantiivi-ilmaukset, erisnimen osat yms.) ovat mahdollisuuksien mukaan samalla rivillä. Jos koko ilmaus ei mahdu yhdelle riville, se jaetaan riveille mahdollisimman loogisiin kokonaisuuksiin (esimerkiksi titteli yhdelle riville ja erisnimi toiselle).

NÄIN

Poliisivoimien komentaja
Erica Smith lähti mukaan.

EI NÄIN

Poliisivoimien komentaja Erica
Smith lähti mukaan.

EIKÄ NÄIN

Poliisivoimien
komentaja Erica Smith lähti mukaan.

Luontevin kohta rivinvaihdolle kaksirivisessä repliikissä on lauseraja.

NÄIN

Isä opetti poikaansa,
kun poika sairasti kotona.

EI NÄIN

Isä opetti poikaansa, kun
poika sairasti kotona.

Sanan jakamista eri riveille ei suomenkielisessä tekstityksessä suositella. Poikkeuksena tästä ovat pitkät yhdyssanat. Nämä voidaan jakaa sanojen välistä siinä tapauksessa, että tavutus ei hämää yhdysosan merkitystä. Yhdyssanan voi saada mahtumaan yhdelle riville myös sanajärjestyistä muuttamalla, kunhan repliikin luontevuus, selkeys ja painotus eivät tästä kärsi.

NÄIN

sivu-
elinkeino

EI NÄIN

sivuelin-
keino

MIELUITEN KUITENKIN

sivuelinkeino

Kaksirivisen repliikin ylemmästä rivistä pyritään yleensä tekemään alariviä lyhyempi. Silloin katsojan silmällä on lyhyempi matka ensimmäisen rivin lopusta toisen rivin alkuun.

NÄIN

Poliisipäällikön mukaan rikollinen on pidätettävä.

EI NÄIN

Poliisipäällikön mukaan rikollinen on pidätettävä.

Tämä sommittelun käytänte on kuitenkin alisteinen muille tässä osiossa kuvatuille säännöille.

NÄIN

Korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelo.

EI NÄIN

Korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelo.

2.1.2 Virkkeen jaottelu useampaan repliikkiin

Jos virke jaetaan useampaan repliikkiin, tulee kunkin repliikin olla selkeä, ymmärrettävä ajatuskokonaisuus. Jos mahdollista, virke muotoillaan niin, että sen voi jakaa lauserajalta. Yhteen kuuluvien sanojen (verbin osat, substantiivi-ilmaukset, erisnimen osat tms.) on joka tapauksessa oltava aina samassa repliikissä.

NÄIN

Poliisivoimien komentaja Erica Smith sanoo, -

että rikollinen on saatava välittömästi kiinni.

EI NÄIN

Poliisivoimien komentaja Erica Smith sanoo, että rikollinen -

on saatava välittömästi kiinni.

Jos substantiivi-ilmaus ei mahdu yhteen repliikkiin, se on syytä muotoilla toisin, esimerkiksi käyttämällä re-latiivilauseetta.

NÄIN

Pihalla odotti pieni musta auto, -

joka kuului Hannahin entiselle poikaystäväille Mikelle.

EI NÄIN

Pihalla odotti Hannahin entisen poikaystävän -

Miken pieni musta auto.

Ellei substantiivi-ilmausta voi muotoilla lyhyemmäksi, ilmaus on jaettava loogisesti:

NÄIN

Paikalle saapui -
korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelon puoliso, -
entinen kuluttaja-asiamies Gerhard af Schultén.

EI NÄIN

Paikalle saapui korkeimman oikeuden presidentti -
Pauliine Koskelon puoliso, entinen kuluttaja-asiamies Gerhard af Schultén.

EIKÄ NÄIN

Korkeimman oikeuden presidentti
Pauliine Koskelon puoliso, -

entinen kuluttaja-asiamies
Gerhard af Schultén -

saapui paikalle.

Lisää useampaan repliikkiin jakautuvista virkkeistä kerrotaan kohdassa 2.3.1.1 Virkkeen jatkuminen toiseen repliikkiin.

2.2 Ajastus

Ajastusohjeet koskevat ennen kaikkea niin sanottuja ykköskäännöksiä, mutta niitä on suositeltavaa soveltaa myös ajastuspohjiin tehtäviin käännöksiin. Televisiossa yleistyvissä digitaalisissa DVB-tekstityksissä tekstit kulkevat omana bittivirtanaan eivätkä ole poltettuina kuvaan. Tällöin ajastus ei välttämättä näy kuvassa avokääntäjän tarkoittamalla tavalla vaan on osin riippuvainen vastaanottimesta. Tekstitettäessä tulee kuitenkin noudattaa ajastusohjeita, vaikka ajastus ei näkyisikään ohjeiden mukaisena kaikissa vastaanottimissa.

Ajastus perustuu jaotteluun, ja sitä ohjaa kaikkiaan viisi eri rytmiä. Nämä ovat kohdekielen rytmi, katsojan lukurytmi, lähtökielisen puheen tai laulun rytmi, kuvan rytmi (erityisesti kuvaleikkaukset) sekä taustamusiikin ja äänitehosteiden rytmi. Ajastuksella varmistetaan, että katsoja tietää, kuka puhuu milloinkin. Lisäksi ajastuksella varmistetaan, että katsoja ehtii lukea ja ymmärtää jokaisen repliikin. Seuraavassa täsmennetään lähtökielisen puheen tai laulun rytmiä sekä kuvaleikkauksia koskevia ajastuksen periaatteita.

2.2.1 Repliikkien kesto

Ajastus myötäilee puheen rytmiä siten, että repliikki ajastetaan tulemaan ruutuun, kun puhe alkaa tai poikkeustapauksessa aikaisintaan muutamaa freimiä eli kuvaruutua ennen. Repliikki ajastetaan poistumaan ruudusta aikaisintaan silloin, kun kyseinen puhejakso loppuu ja viimeistään noin sekunnin kuluttua puheen loppumisesta. Ääni on kuvaleikkausta tärkeämpi, joten kohtauksen sisällä repliikki saa jatkaa yli kuvaleikkauksen. Repliikkiä ei ole syytä ottaa pois ruudusta heti puheen loppuessa, jos kohtausta jatkuu. Katsojan on ehdittävä sisäistää lukemansa.

Kahden repliikin välinen vähimmäistauko on 2–4 freimiä, samassa ohjelmassa kuitenkin kauttaaltaan sama. Kohtauksessa, jossa puheessa ei ole merkittäviä taukoja, suositellaan ketjuttamista eli pelkän vähimmäistauon jättämistä repliikkien väliin. On hyvä välttää toistuvia lyhyitä taukoja, jotka ovat vähimmäistaukoa pidempiä, jotta tekstitys loisi rauhallisen vaikutelman.

Repliikin vähimmäiskesto on 1,8 sekuntia (PAL-formaatissa 1 sekunti 20 freimiä (1:20)). Näin lyhyeen repliikkiin ei tulisi sisällyttää kuin pari sanaa. Repliikin enimmäiskesto on noin 7 sekuntia. Liian lyhyt luku-aika on katsojan kannalta huonompi kuin liian pitkä.

Jos tekstitetään laulua tai repliikki sisältää vieraita sanoja tai vaikeasti ymmärrettävää asiaa taikka jos kuvassa on tekstityksen lisäksi planssi, voi repliikin kestoa venyttää edellä mainitusta enimmäiskestosta.

2.2.2 Lukunopeus

Lukunopeus viittaa tässä tekstitysohjelman laskemaan repliikkikohtaiseen mekaaniseen lukuaikaan, joka kertoo, kuinka nopeasti katsojan täytyy lukea, jotta hän ehtii lukea repliikin kokonaan. Mekaanista lukunopeutta asetettaessa otetaan huomioon se, että katsojan pitää ehtiä katsoa myös kuvaa.

Suomenkielisen tekstityksen lukunopeudeksi suositellaan enintään 12–14 merkkiä sekunnissa (CPS) mukaan lukien välilyönnit. Lukunopeuden laskemiseen ei tule käyttää monessa muussa maassa käytettyä sanaa minuutissa -laskutapaa (WPM). Se ei sovellu suomen kieleen, jossa sanojen pituus vaihtelee suuresti ja varsinkin yhdyssanat voivat olla hyvin pitkiä. Lyhyen repliikin lukemiseen käytetään enemmän aikaa kuin pitkän, joten sille pitää antaa suhteessa enemmän lukuaikaa.

Koska tekstitysohjelmalla säädettävä lukunopeus on mekaaninen, on av-kääntäjän arvioitava aina lukunopeuden tosiasiallinen riittävyys. Esimerkiksi lyhyen repliikin lukemiseen käytetään enemmän aikaa kuin pitkän, joten lukuaikaa pitää antaa suhteessa enemmän. Repliikin lukuaikaa tulee lisätä myös, jos repliikissä on paljon vierassanoja, erikoisterminologiaa tai muutoin yleiskielestä poikkeavaa kieltä, jos teksti on sisällöltään vaikeaa tai moniselitteistä tai jos kuvassa on samanaikaisesti paljon informaatiota.

Lapsille suunnatuissa ohjelmissa on suotavaa, että tekstityksen lukurytmi on erityisen rauhallinen. Lapsille suositellaankin tekstityksen enimmäislukunopeudeksi 10–12 merkkiä sekunnissa. Myös muille kohderyhmille suunnatuissa ohjelmissa voi olla tarpeen antaa lisää lukuaikaa ja noudattaa alhaisempaa lukunopeutta.

2.2.3 Kuvaleikkaukset

Pääsääntö on, ettei tekstiä jätetä kuvaan kuvaleikkauksen yli silloin, kun kohta vaihtuu. Tästä voidaan poiketa siinä tapauksessa, ettei repliikille saada riittävästi aikaa muulla tavoin, esimerkiksi jaottelemalla toisin, yhdistämällä repliikki edelliseen repliikkiin tai tiivistämällä ilmaisua. Jos kohta kuitenkin loppuu dramaattisesti merkittävään repliikkiin, esimerkiksi murhaajan paljastamiseen tai kosinnan vastaukseen, ei ratkaisua saa paljastaa liian aikaisin. Tällöin teksti voi olla tarpeen jättää kuvaan kuvaleikkauksen yli. Mikäli kohtaus-ten välinen kuvaleikkaus ylitetään, tulee repliikin olla ruudussa vähintään noin sekunti leikkauksen jälkeen.

Jos puheen rytmi ja lukunopeus sallivat, on myös kohtauksen sisällä suositeltavaa ajastaa repliikki poistumaan kuvasta tai tulemaan kuvaan kuvaleikkauksen kohdalla. Repliikki saa kuitenkin kohtauksen sisällä jäädä kuvaan kuvaleikkauksen yli.

2.3 Kirjoitustekniset käytänteet

Kirjoitusteknisten käytänteiden tarkoitus on tukea tekstityksen nopeaa lukemista ja välitöntä miellettävyttä. Ne auttavat katsojaa hahmottamaan vaivattomasti repliikkien sisältämiä ajatuskokonaisuuksia, lauseita ja virkkeitä sekä seuraamaan vuoropuhelua. Siten yhteen repliikkiin sisällytetään aiheeltaan, tarkoituksetta ja rakenteeltaan yhteenkuuluvia asioita.

2.3.1 Virkkeen jatkuminen ja puhujan vaihtuminen

2.3.1.1 Virkkeen jatkuminen toiseen repliikkiin

Jos yhdessä repliikissä alkanut virke jatkuu seuraavassa repliikissä, merkitään virkkeen jatkuminen yhdysmerkillä eli jatkoviivalla ensimmäisen repliikin lopussa. Repliikin viimeisen merkin ja yhdysmerkin väliin tulee välilyönti. Välimerkkejä käytetään oikeinkirjoitussääntöjen mukaisesti; myös pilkkusääntöjä noudatetaan.

ESIM.

Olisi erheellistä ajatella, -

että kykenisimme luomaan
pilviä ja sadetta.

Liian pitkiä, useaan repliikkiin jakautuvia virkkeitä tulee välttää. Mielellään ei käytetä yli kolmen repliikin pituisia virkkeitä. Jos virke jatkuu seuraavaan repliikkiin, voi ensimmäisen repliikin alkuun sisällyttää toisen lyhyen virkkeen.

ESIM.

Tiedemaailma pysyy vaiti.
Asiantuntijat toteavat vain, -

että he haluavat välttää
ottamasta asiaan kantaa.

2.3.1.2 Puhujan vaihtumisen merkitseminen

Kun puhuja vaihtuu repliikin sisällä, jälkimmäinen puhuja merkitään vuorosanaviivalla (yhdysmerkki). Vuorosanaviivan jälkeen tulee välilyönti. Yhdessä repliikissä ei tulisi olla kahta useampaa puheenvuoroa.

ESIM.

Saako olla kahvia?
- Ei kiitos.

Ei sitten.

Jos repliikissä on kaksi puheenvuoroa, tulee näiden olla mielellään kokonaan eri riveillä. Puheenvuorot saavat olla samalla rivillä ainoastaan, jos niitä ei saa mahtumaan eri riveille ilman, että tärkeä osa puheenvuorojen sisällöstä jää pois tai jos kaksirivinen repliikki peittää jotakin oleellista kuvassa.

ESIM.

Otатko kahvia? - En yleensä,
mutta tällä kertaa otan.

ESIM.

Tiedän, ettet juo kahvia,
mutta otatko silti? - Otan.

Jos repliikissä on kahden puhujan vuorosanoja, saa jälkimmäisen puhujan virke tarpeen vaatiessa jatkaa seuraavaan repliikkiin; muiden virkkeiden on oltava kokonaisuudessaan samassa repliikissä.

ESIM.

Mitä teit eilen?
- Kävin luennolla, -

minkä jälkeen tein
täyden työpäivän iltavuorossa.

2.3.2 Asettelu ja ulkonäkö

2.3.2.1 Repliikkien sijoittelu kuvaan

Repliikkien paikka on ollut Suomessa perinteisesti kuvan alareunassa siten, että ne alkavat vasemmasta reunasta. Repliikkien keskittämistä kauttaaltaan kuvan alareunaan ei suositella. Kun puheen tekstitys alkaa tasatusti vasemmasta reunasta, voidaan keskitystä puolestaan käyttää erottamaan kylttien, otsikoiden ym. käännökset muusta tekstityksestä. Vasempaan reunaan tasattaessa katsoja myös tietää, mistä repliikki yleensä alkaa.

Repliikit voidaan sijoittaa väliaikaisesti muuallekin esimerkiksi kuvan alareunassa näkyvien alku- ja loppu-tekstien tai lähtökielisten planssien takia (ks. kohta 2.3.2.2 Nostot, siirrot, palkit). Tekstit pyritään kuitenkin myös tällöin sijoittamaan aina mahdollisimman samaan kohtaan, jotta katsojan on helppo seurata niitä.

2.3.2.2 Nostot, siirrot, palkit

Jos tekstitys peittää kuvassa näkyvää tekstiä, se tulee mahdollisuuksien mukaan nostaa tekstin yläpuolelle tai siirtää toiseen laitaan. Alku- ja lopputekstien, tekijöiden nimien tai puhujan kasvojen peittämistä tulee välttää. Erikoislähikuvissa teksti voi peittää puhujan leukaa mutta ei suuta.

Tekstin sijoittamista aivan kuvan yläreunaan ei suositella, sillä se on häiritsevän kaukana tekstityksen tavanomaisesta sijainnista.

Nostojen ja siirtojen on oltava mahdollisimman johdonmukaisia, jotta katsojan ei tarvitse arvailla, mihin kohtaan tekstitys seuraavaksi ilmestyy. Sama, moneen repliikkiin jaettu virke pitäisi esittää samassa kohdassa ruutua.

Jos tekstin taustalla oleva kuvitus tai väri heikentää lukemista olennaisesti eikä tekstin siirtäminen auta asiaa, taustaksi voidaan asettaa musta tai harmaa palkki.

Tarvittaessa koko tekstityksen taustalla voi olla läpikuultavat harmaat palkit.

2.3.2.3 Planssit

Av-teoksessa voi esiintyä kylttejä, lehtiotsikoita, tienviittoja yms. Nämä käännetään vain, jos niiden sisältämä informaatio on tekstitetyn av-teoksen seuraamisen kannalta olennaista. Jos puhe ja kylttiteksti osuvat päällekkäin, käännetään teoksen seuraamista kulloinkin parhaiten palveleva sisältö. Jommankumman valitseminen on selkeämpää kuin molempien vilauttaminen ruudulla liian nopeasti.

Av-teoksessa voi olla myös kuvan päälle grafiikkana lisättyä lähtökielistä tekstiä, kuten tapahtumapaikka tai haastateltavan nimi. Tällaisen tekstin suomennosplanssi sijoitetaan esimerkiksi kuvassa esiintyvän lähtökielisen tekstin ylä- tai alapuolelle siten, ettei se peitä grafiikoita tai puhujan kasvoja. Toistuvat planssit käännetään vain tarvittaessa.

Planssit kirjoitetaan yleensä isoin kirjaimin ja ne keskitetään (ks. kohdat 2.3.2.4 Keskittäminen ja 2.3.2.5 Isot kirjaimet). Nimiplansseissa nimi kirjoitetaan yleensä isoin kirjaimin ja alle tuleva titteli pienin kirjaimin. Monisanaiset planssit voidaan kirjoittaa pienin kirjaimin ja tarvittaessa kursiivilla. Perässä ei käytetä pistettä kummassakaan tapauksessa, mutta huuto- ja kysymysmerkkejä käytetään tarvittaessa.

ESIM.

MICHAEL SMITH
talousasiantuntija

ESIM.

VAROKAA VIHAISTA KOIRAA!

2.3.2.4 Keskittäminen

Teoksen nimi, sarjan jakson nimi, kääntäjän nimi, kyltit, lehtiotsikot yms. yleensä keskitetään. Myös muut planssit keskitetään, jos niitä ei voi sijoittaa lähtökielisen planssin lähelle.

2.3.2.5 Isot kirjaimet

Yleisen käytännön mukaan teoksen nimi kirjoitetaan isoin kirjaimin, mutta jakson nimi pienin kirjaimin.

ESIM.

SHERLOCK HOLMESIN TUTKIMUKSET
Baskervillen koira

Ruudussa näkyvissä lehtiotsikoissa, kylteissä ja plansseissa käytetään usein isoja kirjaimia, jos tähän on riittävästi tilaa.

ESIM.

LONTOO VUONNA 1650

Otsikot, kyltit ja planssit voidaan myös kirjoittaa pienellä, jos keskittäminen riittää erottamaan ne dialogin tekstityksestä.

ESIM.

Lontoo vuonna 1650

Isojen kirjainten käytön tulee olla johdonmukaista teoksen sisällä.

2.3.2.6 Kursivointi

Kursivoinnilla on useita tehtäviä. Kursivoinnin tulee olla loogista ja selkeyttää kokonaisuuden ymmärtämistä. Sen tarkoituksen tulisi selvittää asiayhteydestä katsojalle, joka ei ymmärrä lähtökielistä puhetta.

Kursivointia voidaan käyttää merkitsemään puhetta, jonka äänilähde poikkeaa kuvaustilassa läsnäolevien henkilöiden puheesta: esimerkiksi puhujan ääni kuuluu toisesta huoneesta oven takaa tai puhelimesta, radiosta, tv:stä tai vaikka kovaäänisestä. Kursiivia ei käytetä, jos puhuja on kuulijan kanssa samassa tilassa, mutta ei vain näy kuvassa puhuessaan.

Kursiivia ei käytetä lainkaan, jos esimerkiksi puhelinkeskustelun aikana kuva leikataan toistuvasti yhdestä puhujasta toiseen kesken henkilöiden puheenvuoron.

Teosten nimet, vieraskieliset sanat ja kertojan ääni voidaan kursivoida, paitsi jos kursivointia tulisi huomattavan paljon.

Sana kursivoidaan aina kokonaan, myös teosten nimien taivutuspäätteet ja mahdollinen välittömästi seuraava välimerkki.

ESIM.

Etkö pitänyt *Blade Runnerista*?

Jos repliikki kursivoidaan kokonaan ja siinä olisi kursivoitavia sanoja, nämä kirjoitetaan normaalilla tekstityypillä.

ESIM.

Etkö pitänyt Blade Runnerista?

Esimerkiksi laulut, runot, kuulutukset, sisäinen puhe ja takaumat voidaan myös kursivoida, jos niiden on tarkoitus erottua muusta puheesta. Jos teoksessa puhutaan useita eri kieliä, lähtökielen vaihtuminen voidaan merkitä kursiivilla silloin, kun se palvelee teoksen monikielisyyden tarkoitusta. Näin esimerkiksi silloin, jos kohtauksessa puhutaan teoksen pääkielestä eroavaa kieltä, jonka vain osa kohtauksessa olevista henkilöistä ymmärtää. Jos teoksen eri kielet ovat kaikki pääkielen asemassa, ei kursiivia tule käyttää erottamaan kieliä toisistaan niin että yksi kielistä näyttäytyisi poikkeuksena.

2.3.2.7 Tekstitysvärit

Av-käännöksissä ei Suomessa käytetä tekstissä eri värejä.

2.3.3 Tekstitykselle ominainen välimerkkien käyttö

Tekstityksessä noudatetaan yleisesti suomen yleiskielen välimerkkisääntöjä, myös pilkkusääntöjä. Jos virke päättyy repliikin lopussa, virkkeen loppuun tulee piste tai muu päättömerkki. Lisäksi mahdollisen käsikirjoituksen interferenssiä on syytä varoa.

Tekstityksellä on joitakin tekstilajilleen ominaisia välimerkkejä koskevia käytänteitä.

2.3.3.1 Huuto- ja kysymysmerkki

Huutomerkki on kuvaa vasten voimakas välimerkki, jota käytetään siksi harkiten. Huutomerkkiä tulee käyttää lähinnä silloin, kun huutomerkin pois jättäminen olisi ristiriidassa puheen sävyn tai puheäänien voimakkuuden kanssa. Esimerkiksi voimakas huuto edellyttää huutomerkin käyttöä myös tekstityksessä.

Kysymysmerkki ei yksin tee lauseesta kysymystä. Suomen kielessä ei myöskään ole pelkkään intonaatioon perustuvaa kysymystä. Kysymyslause vaatii kysymyssanan (kuten kuka, milloin) tai kysyvän liitepartikkelin -ko, -kö. Tyylin salliessa voi käyttää kysymyssanan tehtävässä myös sanoja ai tai vai.

NÄIN

Lähdetäänkö kolmelta?
- Kolmeltako? / Kolmelta vai?

EI NÄIN

Lähdetäänkö kolmelta?
- Kolmelta?

Esimerkin kaltaista sanan toistoa tulisi kuitenkin käyttää tekstityksessä harkiten. Puhutussa dialogissa toisto on luontevaa, mutta tekstityksessä kaikki painottuu, joten tekstitetyssä dialogissa toistolla tulee olla painokas merkitys. Toistoista kerrotaan lisää kohdassa 3.1.5.

Kysymys- ja huutomerkin yhdistelmää “?!” ei pitäisi käyttää kuin poikkeustapauksessa.

2.3.3.2 Kaksoispiste ja puolipiste

Kaksoispistettä on syytä käyttää säästeliäästi. Yleensä kaksoispistettä käytetään tekstityksessä suoran lainauksen tai luettelon edellä.

Puhuttua kieltä simuloivassa dialogissa puolipistettä tulee välttää. Asiatyylisessä tai kaunokirjallisessa avtekstissä sen käyttö voi olla perusteltua.

2.3.3.3 Kolme pistettä

Kolmea pistettä käytetään harkiten ja lähinnä silloin, kun tekstityksessä on tarkoitus painottaa kesken jäänyttä ajatusta (esimerkiksi epäröintiä), tahallaan kesken jätettyä ajatusta (vihjailua) tai sitä, että puhuja keskeytetään. Kaikkia puheelle tyypillisiä taukoja, epäröintejä ja vaillinaisia virkkeitä ei pitäisi korostaa tekstityksessä kolmella pisteellä.

ESIM.

Ettet vain lähtenyt omin luvuin...

ESIM.

Nyt kun kaikilla on ulkovaatteet päällä...

- Äiti, minulla on pissahätä!

Jos lause katkaistaan kolmella pisteellä ja se jatkuu samassa repliikissä, kolmen pisteen jälkeen tulee välilyönti.

ESIM.

Hän on... sinun isäsi.

Jos kesken jäävän lauseen täydentää toinen henkilö, voi vuorosanaviivan jälkeen tulla välilyönti ja kolme pistettä. Kolmen pisteen jälkeen ei tule välilyöntiä.

ESIM.

Hän on...

- ...sinun isäsi.

Mikäli kyseessä ei ole täydentäminen vaan keskeyttäminen, ei toisessa puheenvuorossa käytetä kolmea pistettä.

ESIM.

Hän on...

- Ole hiljaa!

Jos lause ei jatku, vaan perässä seuraa uusi virke joko samassa tai uudessa repliikissä, uusi virke aloitetaan isolla kirjaimella.

ESIM.

Sinä senkin...

En voi itselleni mitään.

Kolmen pisteen käyttö lauseen alussa on harvinaista. Jos kuitenkin esimerkiksi radiosta kuuluu uutinen ja kuvaan siirrytään kesken lauseen, voi alussa käyttää kolmea pistettä. Tekstityksen aloittamisella kesken lausetta on kuitenkin oltava tilanteessa jokin tarkoitus.

ESIM. (televisio laitetaan päälle kesken lauseen)

...on ottanut kiinni

kolme miestä epäiltynä sieppauksesta.

Jos kolme pistettä päättää repliikin ja virke jatkuu seuraavassa repliikissä, seuraava repliikki tulee aloittaa kolmella pisteellä, ilman välilyöntiä.

NÄIN

Kello on jo aika paljon...

...mutta kaipa me voimme jatkaa.

EI NÄIN

Kello on jo aika paljon...

mutta kaipa me voimme jatkaa.

Usein asian voi kuitenkin ilmaista toisin, jolloin seuraavan repliikin voi aloittaa isolla kirjaimella.

ESIM.

Kello on jo aika paljon...

Kaipa me silti voimme jatkaa.

Kolmen pisteen ja huutomerkkin tai kysymysmerkin yhdistelmää, "...!" ja "...?", käytetään harvoin ja harkiten.

2.3.3.4 Lainausmerkit

Lainausmerkeillä ilmaistaan suora lainaus jonkun puheesta, ajatuksista tai kirjoituksesta tai sanan käyttö poikkeavassa merkityksessä.

ESIM.

Daphne sanoi:

"Mennään syömään."

Jos lainaus jatkuu useampaan repliikkiin, lainausmerkit pannaan virkkeen alkuun ja loppuun, ei siis joka repliikkiin eikä vain koko lainauksen alkuun ja loppuun. Jos lainaus on erityisen pitkä, voi harkita esimerkiksi kursiivia tai keskittämistä lainausmerkkien sijaan.

NÄIN

"Hei, rakas isoäiti."

"Aioin tulla käymään
ensi viikonloppuna siellä maalla, -

mutta jäänkin hoitamaan
sairasta kissaani."

EI NÄIN

"Hei, rakas isoäiti.

Aioin tulla käymään
ensi viikonloppuna siellä maalla, -

mutta jäänkin hoitamaan
sairasta kissaani."

Yleensä suositaan kuitenkin epäsuoraa ilmaisuja, joka voi olla katsojalle helpommin hahmotettavissa.

NÄIN

Äiti käski tulla syömään.

EI NÄIN

Äiti sanoi: "Tule syömään."

2.3.3.5 Muut välimerkit

Av-käännöksissä pyritään välttämään sulkeita, sillä ne rikkovat puheen illuusion. Sulkeet saattavat kuitenkin olla paikallaan esimerkiksi silloin, jos kuvassa näkyy lähtökielinen kirjoitettu viesti, jossa on käytetty sulkeita ja joiden käyttö on viestin kannalta tarkoituksenmukaista. Sulkeita voidaan käyttää myös ilmaisemaan äänetöntä puhetta, eli kun henkilön suun liikkeistä ilmenee selkeästi, mitä hän sanoo, mutta ääntä ei kuulu.

Ajatusviivaa käytetään rajakohtamerkinnoissä. Sen sijasta voi käyttää myös yhdysmerkkiä, jonka molemmin puolin tulee välilyönti.

ESIM.

5–6 kilon painoinen

TAI:

5 - 6 kilon painoinen

Ajatusviivaa ei käytetä dialogitekstityksessä lainkaan virkkeen sisällä, sillä se voi sekoittaa vuorosana- ja jatkoviivaan. Asiatyylissä tai kaunokirjallisessa tyyliässä ajatusviivaa voi tarvittaessa käyttää osoittamaan esimerkiksi päätelmää tai yhteenvetoa, kunhan käyttö on asiayhteydessä yksiselitteistä. Usein ajatusviivan sijasta voi tällöinkin käyttää pilkkua tai pistettä tai lauseen voi muotoilla toisin. Ylipitkää viivaa (—) ei käytetä.

ESIM.

Seos levitetään jäähtyneen
kakkupohjan päälle – valmista tuli!

PAREMMIN:

Seos levitetään jäähtyneen
kakkupohjan päälle, ja valmista tuli!

TAI:

Seos levitetään jäähtyneen
kakkupohjan päälle. Valmista tuli!

3 Ilmaisun käytänteet

Av-tekstitysten ilmaisun käytänteet palvelevat osaltaan myös luettavuutta ja hyväksyttävyyttä. Onnistunut av-käännös on mahdollisimman yksiselitteinen ja ymmärrettävä sekä kohderyhmilleen sopiva. Ilmaisun on napakkaa ja ytimekästä sekä kertalukemalla miellellävää. Näin katsoja voi seurata myös kuvaa ja siten tekstitettyä av-teosta kokonaisuutena. Kielen tulee silti olla ilmaisuvoimaista ja sidoksista eikä töksähtelevää sähkösanomakieltä.

3.1 Sidoksisuus

Tekstitetyn av-teoksen tulee muodostaa yhtenäinen, johdonmukainen kokonaisuus. Sidoksisuutta tulee luoda kahdella tasolla: tekstityksen sisällä repliikkien välillä sekä tekstityksen ja kuvan tai äänen välillä.

Seuraavassa käsitellään keskeisiä sidoksisuuskeinoja: koherenssia, koheesiota, teema-reema-suhteita sekä painotusta.

3.1.1 Koherenssi

Koherenssilla viitataan av-tekstin sisällölliseen johdonmukaisuuteen, niin sanottuun punaiseen lankaan. Replikkien tulee kytkeytyä tulkinnaltaan sekä koko av-teoksen (myös sarjan) kerrontaan että senhetkiseen kuvaan ja ääneen. Koherenssia luodaan muun muassa käyttämällä termejä, ilmaisuja ja aikamuotoja johdonmukaisesti.

3.1.2 Koheesio

Koheesiota luodaan esimerkiksi käyttämällä tekstin sisäisiä kytkentäkeinoja, kuten konjunktioita ja adverbeja. Myös aikamuotoja käytetään kohdekielen kannalta johdonmukaisesti kuvaamaan tapahtumien ajallisia suhteita. Pronomineja tulee käyttää huolellisesti, vieraan kielen interferenssiä varoen.

On myös kiinnitettävä huomiota siihen, että pronomien viittaussuhteet säilyvät selkeinä. Viittauksen voi tarvittaessa selventää, vaikka pronomia käytettäisiin sinänsä oikein. Katsoja ei voi palata edeltävään replikkiin.

NÄIN

Noel ajatteli ääneen,
mutta Cathrine ei sanonut mitään.

Noelista tuntui,
että hän jäi yksin.

ESIM.

Bob is Jane's neighbour. He loves her.

NÄIN

Bob on Janen naapuri.
Hän rakastaa Janea.

TAI:

Bob on Janen naapuri.
Bob rakastaa häntä.

EI NÄIN

Noel ajatteli ääneen,
mutta Cathrine ei sanonut mitään.

Hänestä tuntui,
että hän jäi yksin.

EI NÄIN

Bob on Janen naapuri.
Hän rakastaa häntä.

Mikäli lähtökielisessä puheessa viitataan pronominilla kuvassa olevaan asiaan, tulee tekstityksessä mielellään nimetä viittauksen kohde eikä käyttää pronomia, ellei viittausta ole tarkoitus jättää epäselväksi.

ESIM.

I hope you don't mind. (toimittaja viittaa nauhuriin haastattelun alkaessa)

NÄIN

Toivottavasti nauhuri ei häiritse.

EI NÄIN

Toivottavasti tämä sopii.

Koheesion tulee säilyä myös läpi koko käännöstekstin. Jos tulee tarvetta tiivistää tekstiä, sidoksisuutta luovia sanoja ei pidä karsia ensimmäisenä. Niitä voi joutua jopa lisäämään.

3.1.3 Teema ja reema

Teeman ja reeman suhteeseen tulee kiinnittää huomiota myös av-käännöksissä. Teeman ja reeman suhde järjestyy asiayhteyden ja viestin tarkoituksen mukaan. Yleensä tekstissä jo aiemmin mainittu tai vastaanottajalle muutoin tutuksi oletettu asia (teema) tulee ennen predikaattiverbiä.

ESIM. vertaa:

Silloin olimme jäädä tien päälle.
- Autoa piti vähän työntää.

VS.

Silloin olimme jäädä tien päälle.
- Piti vähän työntää autoa.

Myös kuva voi esitellä teeman, esimerkiksi luontodokumentin alussa dokumentin aiheena olevan eläimen, jolloin eläimeen viittaavaa sanaa voidaan tekstityksessä käyttää jo ennen predikaattia.

ESIM. vertaa:

Genetti on yöeläin
ja toiselta nimeltään sivettikissa.

VS.

Tämä hämärässä liikkuva yöeläin
on genetti eli sivettikissa.

Uusi asia (reema) tulee puolestaan predikaatin jälkeen.

ESIM. vertaa:

Nainen tuli taloon.

VS.

Taloon tuli nainen.

Uusi asia voidaan esittää ennen predikaattia silloin, kun sitä on tarkoitus painottaa.

ESIM.

Voimme yrittää ratkoa ongelmaa
monelta eri suunnalta.

Taikasauvaa meillä ei ole.

3.1.4 Painotus

Myös lauseen ja virkkeen painotus riippuu asiayhteydestä ja viestin tarkoituksesta. Suomeksi asioita painotetaan omalla tavallaan, joten on varottava interferenssiä.

1. ja 2. persoonan pronomineja ei tarvitse yleensä kääntää, ellei tekijää ole tarkoitus painottaa.

NÄIN

En pidä porkkanoista.
- Olet oikeassa, ne ovat pahoja.

EI NÄIN

Minä en pidä porkkanoista.
- Sinä olet oikeassa, ne ovat pahoja.

ESIM. Vertaa:

A: Kaipaanko vaimoasi?

B: - Totta kai.

A: Minun vaimoni kuoli
pian lapsemme syntymän jälkeen.

VS.

A: Kaipaanko vaimoasi?

B: - Totta kai.

B: Vaimoni kuoli
pian lapsemme syntymän jälkeen.

3.1.5 Toistot

Koska katsoja seuraa tekstitettyä av-teosta kokonaisuutena, voidaan kuuleville katsojille suunnatussa tekstityksessä usein tukeutua puheen välittämiin toistoihin. Niinpä jos sama puhuja toistaa nimen, sanan tai lauseen useamman kerran peräkkäin, ei yleensä ole tarpeen tekstittää jokaista toistoa.

Nopeassa dialogissa voidaan myös toistuvat lyhyet vastaukset tekstittää valikoidusti.

ESIM.

A: Did you come home late last night?

B: Yes.

A: Had you been drinking?

B: Yes.

A: Are you hangover now?

B: Yes.

NÄIN (esim.)

Palasitko myöhään?
Olitko kännissä? - Joo.

Onko nyt krapula?
- Joo.

EI NÄIN

Palasitko myöhään?
- Joo.

Olitko kännissä?
- Joo.

Onko nyt krapula?

- Joo.

Lisäksi jos puhuja toistaa toisen puhujan sanan tai lauseen, tämän voi toiston sijaan muotoilla toisin tai jättää kokonaan pois, ellei toisto ole tarkoituksellinen.

NÄIN (esim.)

EI NÄIN

Löysin kadulta puhelimen.

Löysin kadulta puhelimen.

- Niinkö?

- Puhelimenko?

3.2 Kotouttaminen

Ruututekstissä ilmaisun kotouttamisen aste määräytyy sen mukaan, miten etäällä lähtö- ja kohdekulttuuri ovat toisistaan ja miten keskeiseksi kääntäjä av-teoksen kulttuurinvälitystehtävän kulloinkin arvioi. Lähtökohtaisesti suositetaan mahdollisimman luontevaa suomenkielistä ilmaisua.

Kulttuurisidonnaisia ilmaisuja ei kuitenkaan tule korvata tyypillisesti suomalaiseen kulttuuriin viittaavilla ilmaisuilla, jotta kuvatun ajan ja paikan sekä tekstityksen välille ei synny ristiriitaa. Jos amerikkalainen toimintasankari sanoo "You idiot!" ja suomennoksessa lukee "Senkin spede!", on kotouttaminen mennyt liian pitkälle. Myöskään esimerkiksi tavaramerkkejä ei kotouteta valitsemalla käännösvastineita suomalaisesta kulttuurista. Liiallinen kotouttaminen vie katsojan pois av-teoksen maailmasta ja kulttuurista, ja siksi sitä tulee välttää. Mikäli kulttuurisidonnaisen elementin ei voi olettaa olevan kohdeyleisölle tuttu, on usein selvempää käyttää esimerkiksi yläkäsitettä.

ESIM.

Give me a Kleenex.

NÄIN

EI NÄIN

Anna nenäliina.

Anna Nessu.

ESIM.

She appeared on Saturday Night Live.

NÄIN

EI NÄIN

Hän oli vieraana

Hän oli vieraana

Saturday Night Livessa.

Putouksessa.

TAI NÄIN

Hän oli vieraana

suorassa komediaohjelmassa.

Myös puhuttelumuodot ovat usein kulttuurisidonnaisia. Esimerkiksi amerikanenglannissa toistetaan puhuteltaessa usein henkilöiden nimiä, mutta suomeksi se ei ole yleensä luontevaa. On toki hyvä huolehtia siitä,

että roolihenkilöiden nimet tulevat käännöksessä tarkoituksenmukaisesti mainittua, mutta toiston määrää on syytä tarkkailla.

Sinuttelun tai teitittelyn valintaan vaikuttavat sekä suomalaiset käytännöt että lähtöteoksen tapakulttuuri, aikakausi ja lajityyppi. Kääntäjän on päätettävä, onko esimerkiksi saksalaisille tai ranskalaisille tyypillinen teitittely myös suomennetussa versiossa tarkoituksenmukainen, vai onko parempi tehdä kompromissi sen ja suomalaisen, suoraa puhuttelua välttelevän käytännön välillä. Lajityypistä ja ohjelman tarkoituksesta riippuen teitittely voidaan häivyttää kokonaan.

Joskus valintakriteerinä voi myös olla se, onko puhetilanteessa paikalla muita (esim. virallisessa yhteydessä, jossa alainen teitittelee esimiestään) vai käydäänkö keskustelu kahden kesken (alainen ja esimies saattavat sinutella yksityistilanteessa). Tärkeää on kuitenkin arvioida, onko av-teoksen varsinainen tarkoitus välittää sitä, miten lähtökulttuurissa puhutaan ja puhutellaan.

Herroittelu tai rouvittelu on nykysuomessa melko harvinaista. Yleensä sitä ei ole syytä siirtää lähtökielisestä puheesta käännökseen sellaisenaan. Joskus taas herroittelu tai rouvittelu on paikallaan, ja silloin on myös syytä teititellä. Esimerkiksi englanninkielinen asevoimien puhuttelumuoto "sir/ma'am" ilmaistaan suomeksi yleensä "herra/rouva [(sotilas)arvo]".

ESIM.

Koulussa: Miss Brown, may I be excused?

NÄIN

EI NÄIN

Opettaja, saanko poistua?

Miss Brown, saanko poistua?

TAI:

Saanko poistua?

ESIM.

Pokeripöydässä: Mr. Harris, your turn.

NÄIN

EI NÄIN

Sinun vuorosi, Harris.

Herra Harris, sinun vuorosi.

TAI:

Herra Harris, teidän vuoronne.

3.3 Puhekieli, slangi ja murteet

Tyylikeinojen tarpeellisuus on harkittava aina tarkkaan: tyyliä ohjaavat mm. av-teoksen lajityyppi ja kokonaistyyli, tekstilaji (esimerkiksi dialogi vs. dokumenttiselostus), kohtaus ja tilanne, henkilöahmo sekä ilmaisen tarkoitus. Slangin, murteiden ja paikallisten ilmausten käyttö vaatii tarkkaa harkintaa. Niitä ei välttämättä ymmärretä kaikkialla, ja varsinkin slangi-ilmaukset vanhentuvat joskus nopeasti. Turvallisinta on valita ratkaisuja, jotka eivät ole ristiriidassa av-teoksen kokonaistyylin ja tarkoituksen kanssa tai eivät muutoin vie katsojan huomiota pois itse ohjelmasta tai elokuvasta.

Tarvittaessa voi mielikuvan puhekielestä, slangista tai murteesta luoda sirottelemalla sopivia ilmaisuja tekstiin. Tyyli luodaan siis viitteellisesti sen sijaan, että koko teksti olisi yleiskielestä poikkeavaa, sillä se haittaisi luettavuutta.

ESIM. mahdollisia keinoja:

Sananvalinnat: Moro, jäbä!

Me-passiivi: Me mennään bileisiin.

Subjektin ja predikaatin inkongruenssi: Kytät on sikoja!

Omistusliitteen puuttuminen: Meidän äiti tekee teidän äitien ruuat.

Katso myös kohta 3.5 Vieras kieli ja vieraan kielen murteet.

3.4 Kiro sanat

Myös kiro sanojen kääntämistä tulee harkita kohdassa 3.2 esitettyjen kriteerien valossa. Kiro sanat ovat kirjoitettuina voimakkaampia kuin puhuttuina, ja eri kulttuureissa kiro sanat ja kiro sanojen käyttö vaihtelevat. Sama lähtökielinen kiro sana, esimerkiksi englannin fuck, ei ole myöskään kaikissa tilanteissa merkitykseltään yhtä voimakas.

Mielikuva kiroilusta luodaan viitteellisesti: joka kiro sanaa ei ole tarpeen kääntää, eikä sananmukainen vastine ole aina tilanteeseen sopivin. Myös kiroilun tulisi olla suomen kielelle ominaista. Sopivissa tilanteissa kiro sana saa olla vahvakin.

Jos kiroilua on lähtökielisessä teoksessa sensuroitu äänimerkillä, voidaan tekstityksessä käyttää kolmea tähteä kiro sanan tilalla, mikäli kiroilu on syytä tuoda esiin.

ESIM.

Charlie jätti minut.

- *** mikä sika!

3.5 Vieras kieli ja vieraan kielen murteet

Teoksen pääkielestä poikkeavat vieraskieliset vuorosanat voi merkitä kursivilla.

ESIM.

Tässä on ystäväni Michel.

- *Hei. En puhu englantia.*

Suomennoksessa esiintyvät vieraskieliset ilmaisut tulee kursivoida. Ks. myös kohta 2.3.2.6 Kursivointi.

ESIM.

Ja *voilà*, se on valmis!

Käännöksessä esiintyviä vieraskielisiä nimiä taivutetaan yleiskielen suositusten mukaisesti.

NÄIN

Tervetuloa Bordeaux'hon.

EI NÄIN

Tervetuloa Bordeauxiin.

Vierailla kirjoitusmerkeillä kuten kyrillisillä aakkosilla kirjoitetuista nimistä tulee käyttää suomenkielisen translitteroinnin mukaisia muotoja.

NÄIN

Gorbatšov piti puheen.

EI NÄIN

Gorbachev piti puheen.

Maantieteellistä tai sosiaalista murretta tulee ilmaista korkeintaan viitteellisesti, jotta ruututekstin lukeminen ei käy raskaaksi. Erikoinen sanavalinta siellä täällä riittää yleensä ilmaisemaan poikkeavan puhutavan. Kannattaa myös välttää rinnastamasta vieraan kielen murteita tiettyihin suomen kielen murteisiin.

NÄIN

Se sanoi, että homma on klaari.

EI NÄIN

See sanos et kyl homma o klaari.

Katso myös kohta 3.3 Puhekieli, slangi ja murteet sekä 3.2 Kotouttaminen.

3.6 Laulut ja runot

Laulut ja runot kirjoitetaan normaalin repliikin tapaan – välimerkkeineen ja jatkoviivoineen.

NÄIN

Yhdessä kuljetaan
päivän kirkkauteen -
tiellä, jonka varrella
kasvaa villejä lupiineja.

EI NÄIN

Yhdessä kuljetaan
Päivän kirkkauteen
Tiellä jonka varrella kasvaa
Villejä lupiineja

Laulun ja runon voi kursivoida, mikäli se kuuluu taustalta. Jos laulaja tai lausuja näkyy jossakin vaiheessa ruudussa, tekstiä ei kursivoida lainkaan. Jos lauluosuudet kuitenkin halutaan erottaa muusta tekstistä, ne voi kursivoida tai keskittää. Tärkeää on käyttää järjestelmällisesti samaa merkintätapaa koko teoksessa, myös esimerkiksi sarjassa. Jos lauluosuuksia on ohjelmassa paljon ja suuri osa ohjelmasta tekstitettäisiin tästä syystä kursiivilla, kannattaa harkita tästä merkintätavasta luopumista.

Laulun sanoja ei tarvitse aina kääntää. Sääntönä voisi pitää sitä, että sanat käännetään, jos ne ovat juonen tai teeman kannalta merkittäviä. Yleensä alun tunnusmusiikkia ei käännetä.

Runoissa ja lauluissa on usein riimejä, jotka voi välittää myös käännökseen. Riimitys ei kuitenkaan kannata monen repliikin yli. Parhaiten katsoja huomaa riimit, jos riimitys on samassa repliikissä. Aina riimien kääntäminen ei ole välttämätöntä, vaan pelkkä sisältökäännös riittää. Runollisen vaikutelman voi tarpeen tullen luoda myös esimerkiksi sananvalinnoilla tai sanajärjestystä muuntelemalla.

ESIM.

Miksi tulit tänään? --> Sa miksi tänään saavuit?

3.7 Kirjeet ja viestit

Kirjeiden, sähköpostien, viestien ja vastaavien merkintätapa riippuu tilanteesta.

Kirjeen teksti näkyy ruudussa, mutta sitä ei lueta ääneen: noudatetaan planssin asettelua (katso kohta 2.3.2.3 Planssit).

Rakas Lily,
minulla on ikävä sinua.

Kirjoittaja lukee ääneen samalla kun kirjoittaa: tavallinen repliikki, ei lainausmerkkejä.

Rakas Lily,
minulla on ikävä sinua.

Kirjoittaja lukee ääneen jo kirjoittamaansa kirjettä: tavallinen repliikki, lainausmerkit.

”Rakas Lily,
minulla on ikävä sinua.”

Kirjoittajan ääni kuuluu sisäisenä puheena, kun hän kirjoittaa: kursiivi, ei lainausmerkkejä.

*Rakas Lily,
minulla on ikävä sinua.*

Kirjoittajan ääni kuuluu, kun vastaanottaja lukee: kursiivi, ei lainausmerkkejä.

*Rakas Lily,
minulla on ikävä sinua.*

Vastaanottaja lukee saamansa kirjeen ääneen: tavallinen repliikki, lainausmerkit.

”Rakas Lily,
minulla on ikävä sinua.”

Vastaanottaja lukee kirjettä mielessään: kursiivi, lainausmerkit.

”*Rakas Lily,
minulla on ikävä sinua.*”

3.8 Lyhenteet

Hyvä käännöstekstitys jäljittelee puhuttua kieltä, jossa ei yleensä käytetä lyhenteitä. Tri, hra, rva, nti ja muut eivät siis kuulu tekstitykseen. Nämä tulee tilanteen mukaan kirjoittaa auki tai jättää pois. Myös lyhenteet kuten esim., mm. ja jne. tulee kirjoittaa auki.

Toki moni asia ilmaistaan lyhenteellä, ja moni ennen isolla kirjoitettu lyhenne voidaan kirjoittaa nykyään pienellä: esimerkiksi AIDS ja aids tai DNA ja dna ovat kumpikin hyväksytyjä. Lyhenteiden kirjoitusasu- ja taivutusasioissa hyvä apuväline on Kielitoimiston ohjepankki.

3.9 Kellonajat

Kellonaikojen merkinnöissä tulee helposti käsikirjoituksen aiheuttamaa interferenssiä. Suomen kielessä kellonajassa käytetään erottimena pistettä. Sekunnin sadasosat erotetaan pilkulla: 16.23,01. Kellonaikoihin ei yleensä merkitä etunollia, mutta aamuyön tunteihin ne voi selvyiden vuoksi merkitä.

NÄIN	EI NÄIN
16.23	16:23
6.23	06.23
00.18	24.18

3.10 Luvut ja mittayksiköt

Luvut 1–10, 100 ja 1 000 pyritään kirjoittamaan aina auki, mutta suuremmat merkitään numeroin.

NÄIN	EI NÄIN
Otetaanko kaksi vai kolme lippua?	Otetaanko 2 vai 3 lippua?

Tuhannesta ylöspäin numerot jaetaan kolmen numeron ryhmiin, jotka erotetaan toisistaan välilyönnillä.

NÄIN	EI NÄIN
Mike voitti lotossa 2 300 000 euroa.	Mike voitti lotossa 2300000 euroa.

Prosentti ja promille kirjoitetaan auki vuorosanoissa. Merkkejä voi käyttää, jos on paljon lukuja tai tarkkaa tietoa, kuten tiedeohjelmassa.

Mittayksiköt kuten pituus, paino ja lämpötila muunnetaan suomen käytäntöjen mukaisiksi, ellei ole erityistä syytä käyttää alkuperäistä yksikköä.

NÄIN	EI NÄIN
Se painoi 12 kiloa.	Se painoi 2 stonea.
Tuulen nopeus oli 30 metriä sekunnissa.	Tuulen nopeus oli 65 mailia tunnissa.

Muunnosta tehdessä tulee huomioida, että tarkkuusaste sopii käyttöyhteyteen.

ESIM. The shark was only 12 feet away.	
NÄIN	EI NÄIN
Hai oli jo kolmen metrin päässä minusta.	Hai oli jo 3,66 metrin päässä minusta.

Vieraita valuuttoja ei lähtökohtaisesti muunneta euroiksi etenkin draamaohjelmissa. Mikäli vieraan rahayksikön arvo on kuitenkin välttämätöntä välittää esimerkiksi dokumenttiohjelmassa, rahasumman voi merkitä euroina sulkeissa alkuperäisen rahayksikön jälkeen: Tehtaassa kuukausipalkka oli 350 pesoa (16 euroa). Ks. myös kohta 2.3.3.5 Muut välimerkit.

Valuuttamerkkien käyttöä ruututekstissä tulee välttää. Rahayksikkö kirjoitetaan auki.

NÄIN

EI NÄIN

Maito maksoi kolme dollaria.

Maito maksoi \$3. / Maito maksoi 3\$.

Maito maksoi kolme euroa.

Maito maksoi 3e.

3.11 Krediittirepliikki

Kääntäjällä on oikeus saada nimensä ruutuun, sillä tekijänoikeuslain mukaan tekijä on ilmoitettava siten kuin hyvä tapa vaatii. Nimi käännöksen lopussa kertoo myös, että tekijä allekirjoittaa työnsä.

Sopiva kohta krediittirepliikille on varsinaisen ohjelman loputtua esimerkiksi lopputekstien alkupuolella teoksen päätekijöiden nimien jälkeen. Jos dialogi tai muu puhe jatkuu vielä lopputekstien aikana tai niiden jälkeen, krediittirepliikki ajastetaan vasta muun tekstityksen loputtua. Näin katsoja tietää, että tulossa ei enää ole tekstitettävää puhetta.

Krediittirepliikille tulee antaa lukuaikaa samoin kuin mille tahansa muulle repliikille, lukuaikaosuituksen mukaan.

Yleensä repliikki keskitetään. Sopivia muotoja ovat esimerkiksi:

Suomennos: Leila Virtanen

Suomennos: Leila Virtanen
Firma Oy

Suomentaja:
Leila Virtanen / Firma Oy

Mikäli ohjelmassa on siteerattu toista käännöstä (esimerkiksi runoa, näytelmää tai kaunokirjallista teosta), tulee siteerattu kääntäjä kreditoida ennen ohjelman kääntäjää. Jos alkuperäistä käännöstä joudutaan muokkaamaan esimerkiksi lukuajan vuoksi, tulee muokkaus ilmaista kreditoinnissa.

Suora lainaus:

Muokattu lainaus:

Shakespeare-suomennos:
Paavo Cajander

Shakespeare-suomennos
Paavo Cajanderia mukailien

Suomennos: Leila Virtanen
Firma Oy

Suomennos: Leila Virtanen
Firma Oy

LÄHTEET

Pedersen, Jan 2017. The FAR model: assessing quality in interlingual subtitling. *The Journal of Specialised Translation*. No. 28, s. 210-229.
https://www.jostrans.org/issue28/art_pedersen.pdf

Sanasto

Ajastuspohja - tekstitystiedosto, jossa on ajastus valmiina. Kyseessä voi olla toisella kielellä tehty ykköskäännös, ohjelmatekstitys tai ajastettu lähtökielinen käsikirjoitus. Käännöstekstitys luodaan valmiiksi ajastettuun tiedostoon.

Av-teos - audiovisuaalinen eli ääntä ja kuvaa sisältävä teos; audiovisuaalinen teksti

Freimi - videon yksittäinen kuva, joita on televisiossa yleisimmässä PAL-formaatissa 25 sekunnissa, englanniksi frame. Muissa formaateissa voi olla eri määrä freimejä sekunnissa.

Idiomaattinen - kielelle ominainen ilmaus tai ilmaisutyyli, jota kieltä äidinkielenään puhuvat pitävät oikeana ja luonnollisena

Interferenssi - kieltenvälinen vaikutus, jossa lähtötekstin kielellisiä piirteitä heijastuu käännökseen

Jatkoviiva - repliikin loppuun välilyönnin jälkeen pantava yhdysmerkki, joka kertoo siitä, että virke jatkuu seuraavassa repliikissä.

Kakkoskäännös - toisella kielellä tehdyn ykköskäännöksen tai lähtökieliseen ajastuspohjaan luotu käännöstekstitys; kakkoskääntäminen

Ketjuttaminen - repliikkien ajastaminen peräkkäin siten, että niiden väliin jää vain vähimmäistauko

Kohdekieli - av-käännöksessä käytetty kieli; tässä asiakirjassa suomi

Kohdeteksti - tässä asiakirjassa: tekstittämällä käännetty audiovisuaalinen teksti

Koheesio - tekstin sidosteisuus; peräkkäiset sanat, lauseet, virkkeet ja tekstikappaleet liitetään toisiinsa niin, että muodostuu kokonaisuus, teksti

Koherenssi - tekstin sisällöllinen johdonmukaisuus, yhtenäisyys

Kotouttaminen - käännösstrategia, joka pyrkii häivyttämään lähtökielelle tyypilliset rakenteet ja ilmaisutavat tai kohdekulttuurille vieraat viittaukset muuttamalla ne kohdeyleisölle tutummiksi

Lähtökieli - käännettävässä av-teoksessa käytetty kieli tai kielet

Lähtöteksti - käännettävä audiovisuaalinen teksti; myös alkuteksti, lähdeteksti

Ohjelmatekstitys - kuuroille ja heikkokuuloisille suunnattu kielensisäinen tekstitys

Planssi - 1) kuvassa esiintyvän tekstin suomennos, tai 2) aikaa, paikkaa, henkilöiden nimiä ja titteleitä osoittava, kuvaan lisättävä teksti

Repliikki - yksittäinen, korkeintaan kahden rivin mittainen ruututeksti

Substantiivi-ilmaus - substantiivi ja siihen kuuluvat määritteet (substantiivilauseke)

Teema ja reema - teema on tavallisesti lauseen alussa esiintyvä tuttu aihe ja reema lauseessa jäljempänä esiintyvä uusi asia; teemassa esitellään puheenaihe ja reemassa siitä kerrotaan jotakin aiemmin mainitsematonta

Vuorosanaviiva - puhujan vaihtumista osoittava viiva, ammattikielessä repliikkiviiva

Ykköskäännös - ilman valmista ajastuspohjaa tehtävä av-käännös ajastuksineen; ykköskääntäminen